

INFORMACIJA

VIII tarptautinis baltistų kongresas

1997 metų spalio 7–9 d. Vilniuje įvyko VIII tarptautinis baltistų kongresas „Baltų kalbos XVI ir XVII amžiuje“. Neeilinis kongresas – vienas didžiausių renginių, skirtų pirmosios lietuviškos knygos jubiliejui, prasidėjo plenariniu posėdžiu Vilniaus universiteto Auloje. Pasaulinį baltistų forumą pasveikino prof. V. Landsbergis – Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties minėjimo valstybinės komisijos pirmininkas, įžanginį žodį tarė Vilniaus universiteto rektorius prof. R. Pavilionis. Daugumas posėdžio pranešimų buvo skirti mūsų pirmajai knygai. R. Eckertas (Berlynas) – naujasis VU garbės daktaras, kalbėjo apie Mažvydo Katekizmą Reformacijos kontekste, Švietimo ir mokslo ministras Z. Zinkevičius nušvietė Mažvydo raštų kalbos ištakas, o G. Michelinis (Parma) aptarė Mažvydo išverstas lotyniškas giesmes ir jų melodijas. K. Kuzavinio ir A. Girdenio (Vilnius) pranešime naujai pažvelgta į baltų vardažodžio paradigms kilmę ir raidą.

Po iškilmingo plenarinio posėdžio Kongreso dalyviai išsiskirstė po sekcijas. Pagal kongresų tradiciją sekcijose buvo gvildinami įvairūs baltų kalbotyros klausimai. Aktyviai ir turiningai dirbo *Rašomosios kalbos* sekcija (2 posėdžiai). Be žinomų baltistų (V. Ambrazo, J. Palionio, J. D. Ranges), čia pranešimus skaitė ir būrelis jaunų tyrėjų (G. Kavaliūnaitė, G. Subačius ir kt.), sulaukusių gero įvertinimo. Senieji raštai pastaraisiais metais intensyviau tiriama, pagyvėjo jų leidyba. Keli pranešimai buvo skirti bendresniems senųjų raštų klausimams: V. Ambrazas (Vilnius) iškėlė verstinių XVI–XVII a. lietuviškų raštų svarbą istorinei sintaksei; J. Rozenbergas (Ryga) svarstė latvių rašomosios kalbos formavimosi problemas; V. Puorinia (Ryga) kalbėjo apie tai, kaip XVII a. latvių raštų kalbą vertina XX a. latvių kalbininkai, o V. Ernstsonė (Ryga) tuos raštus aptarė pagal jų santykį su gyvąja kalba; R. Kvašytė (Ryga) žvilgtėrėjo į XVI–XVII a. latvių dalykinius raštus. Keli pranešimai buvo skirti veikalų ar jų fragmentų autorystės ir sąsajų, ita-

kų klausimams: O. Aleknavičienė (Vilnius) kalbėjo apie J. Bretkūno Postilės perikopių autorystę, G. Subačius (Vilnius–Čikaga) – apie Bonaventūrą Gailevičių, tikėtiną kelių XIX a. pradžioje pasirodžiusių leidinių autorių; J. Palionis (Vilnius) fonetikos, morfologijos ir leksikos duomenimis argumentavo Wolfenbüttelio postilės sąsajas su J. Bretkūnu; G. Kavaliūnaitė (Vilnius) aptarė olandiškojo šaltinio įtaką Chylinškio NT vertimui; M. Lučinskienė (Vilnius) apžvelgė dviejų J. Jaknavičiaus „Ewangelie polskie y litewskie“ kalbos skirtumus. J. D. Ranges (Greifswaldas) savo pranešime kalbėjo apie D. Gaidžio (Gallus) – vieno ryškiausių Bretkūno Biblijos taisytojų – kalbos ypatybes.

Sekcijoje buvo pritarta V. Ambrazo idėjai organizuoti kompleksinius senųjų raštų kalbos tyrimus drauge su užsienio lingvistais ir intensyviai senųjų tekstų leidimą.

Tris posėdžius surengė *Morfologijos ir sintaksės* sekcija. Daugelyje pranešimų irgi buvo analizuojamos visų baltų kalbų senųjų raštų formos bei konstrukcijos. Nuo vyresnių kolegų (A. Rosino, A. Kaukienės, F. Kortlandto) neatsilikio jaunieji baltistai J. Gelumbeckaitė, A. Andronovas, N. Ostrowskis ir kiti. Trims pranešimams medžiaga rinkta iš lietuvių senųjų raštų. A. Rosinas (Vilnius) chronologiniu požiūriu aptarė Daukšos Postilės įvardžius, J. Gelumbeckaitė (Vilnius) – postpozicinius vietininkus Bretkūno „Evangelijos pagal Luką“ vertime, E. Bukėvičiūtė (Berlynas) – J. J. Quandto Biblijos veiksmažodžių dviskaitą, o R. Lühr (Jena) kalbėjo apskritai apie dviskaitą senuosiuose raštuose. Trys pranešimai buvo skirti latvių senųjų raštų kalbai, visi pranešėjai – iš Rygos. A. Stafecka aptarė senojo laikotarpio latgalių rašto paminklų kalbos ypatybes, L. Lekuma kalbėjo apie senovines veiksmažodžio formas pirmojoje išlikusioje latgalių knygoje „Evangelia toto anno...“, K. Puokruotniece – apie sudėtinius sakinius pirmajame katalikų katekizme (1585). Kituose latvistiniuose pranešimuose nagrinėtos problemos, susijusios su pirmųjų gramatikų ir žodynų tradicija: E. Lipartė (Ryga–Vilnius) kalbėjo

apie vokiečių kalbos veiksmažodžių su atskiriamaisiais priešdėliais vertimą G. Mancelio darbuose, A. A n d r o n o v a s (Sankt Peterburgas) – apie „reikiamybės nuosaką“ latvių gramatinėje tradicijoje. Vietoj neatvykusios S. Lagzdinios pranešimą apie žodžių junginių semantiką latvių liaudies dainose skaitė B. R e i d z a n ė (Ryga).

Keli sekcijos pranešimai buvo skirti baltų (ir slavų bei germanų ar iranėnų) kalbų istorinės gramatikos ir kontaktų problemoms. A. H o l v o e t a s (Varšuva) nagrinėjo baltų bei slavų infinityvinių junginių raidą, W. M a ņ c z a k a s (Krokuva) – galūnių su *-m- kilmę baltų, slavų ir germanų kalbose, J. D. E d e l m a n (Maskva) išskėlė kai kurias baltų-slavų-iranėnų izoglasas. N. O s t r o w s k i o (Krokuva) pranešime svarstyta lie. veiksmažodžių *pláuja, ráuja, káuja* kilmė, D. P a k a l n i š k i e n ė s (Klaipėda) – senosios apofonijos atspindžiai intarpinių veiksmažodžių šaknyse. Du pranešėjai gvildeno prūsų kalbos klausimus: F. K o r t l a n d t a s (Leidenas) kalbėjo apie katekizmo kalbą, A. K a u k i e n ė (Klaipėda) apžvelgė veiksmažodžių struktūros ypatumus. Du pranešimai buvo dialektologinio pobūdžio: A. T i m u š k a (Ryga) aptarė regionalines tarmines latvių kalbos lyginamąsias konstrukcijas, D. K i s e l i ū n a i t ė (Klaipėda) išryškino kai kuriuos senus kuršininkų tarmės morfologijos bruožus.

Fonetikos, fonologijos ir akcentologijos sekcijoje, surengusioje du posėdžius, buvo diskutuojama ir apie atskirų garsų kilmę bei garsų sistemas, ir apie prozodijos dalykus. Ir šios sekcijos keli pranešėjai rėmėsi senųjų raštų medžiaga. R. D e r k s e n a s (Leidenas) kalbėjo apie balsių pakilimą anoniminiame 1605 m. lietuvių katekizme, A. G i r d e n i s (Vilnius) – apie nosinių balsių raidą lie. raštijos paminkluose, S. R. Y o u n g a s (Merilendas) – apie Daukšos 1595 m. katekizmo akcentografiją, P. V a n a g a s (Ryga) apžvelgė XVI a. latvių kalbos fonologinę sistemą. Kituose pranešimuose nagrinėti diachroninės fonologijos bei prozodijos klausimai. V. Č e k m o n a s (Vilnius) į rytų baltų *uo kilmę pažiūrėjo iš arealinės lingvistinės geografijos ir tipologijos perspektyvos, S. T e m č i n a s (Vilnius) plėtojo mintį apie lietuvių fonologijos darybinę vertę, K. G a r š v a (Vilnius) išryškino svarbiausius Linkuvos šnektos fonetikos raidos etapus. O. P o l i a k o v a s (Vilnius) įrodinėjo, kad reikalinga prozodinio dėsnio sąvoka, D. M i k u l ė n i e n ė (Vilnius) aptarė cirkumfleksinę metatoniją dūriniuose, V. L a z a u s k a i t ė (Vilnius) – u kamieno būdvardžių ir jų -

umas vedinių šakninį kirčiavimą, B. S t u n d ž i a (Vilnius) – baltiškosios darinių kirčiavimo sistemos rekonstrukcijos problemas.

Etimologijos ir onomastikos sekcijoje, surengusioje du posėdžius, sulaukta bene daugiausia klausytojų. Diskutuota apie baltų etnonimus ir jų kilmę. S. K a r a l i ū n a s (Vilnius) plėtojo vieną iš Būgos etimologijų, kad etnonimas *jótvingis* yra ne hidroniminės kilmės, o susijęs su apeliatyvu **jātvā*, reiškusiu ‘būrys, pulkas; karių būrys’. K. L i u k k o n e n a s (Helsinkis) gilinasi į etnonimų *báltai, áisčiai* ir kraštovardžio *Lietuvà* kilmės detales. Keliuose pranešimuose kalbėta apie vietovardžius ir asmenvardžius. G. B l a ž i e n ė (Vilnius) aptarė XVI–XVII a. Sembos vietovardžius, Z. Z i n k e v i č i u s (Vilnius) savo pranešime konstatavo, kad XVII a. dvarų inventorių asmenvardžiai, vietovardžiai ir kt. akivaizdžiai rodo rytų Lietuvos žemių lietuviškumą. L. B a l u o d ė (Ryga) apžvelgė hidronimus XVI–XVII a. Latvijos žemėlapiuose. Sekcijoje analizuoti baltų dievų vardai J. Lasickio veikale (N. M i k h a i l o v a s, Piza). V. M a ž i u l i s (Vilnius) aptarė vieną baltų ir slavų dialektų izoglosą – leksemą „obuolys“, W. S m o c z y ņ s k i s (Krokuva) – neprūsiškus prūsų kalbos elementus. E. K a g a i n ė (Ryga) svarstė kai kurių šiaurės vakarų Vidžemės tarmiinių žodžių etimologiją, L. V a b a (Talinas) kalbėjo apie balt. **kš* substituciją Pabaltijo finų kalbose. P. U. D i n i s (Piza) savo pranešime gilinasi į ankstyvąją baltų kalbotyros historiografiją – apleistą baltistikos sritį, kurios horizontai pranešėjo darbų dėka jau ima skaidrėti.

Leksikologijos ir leksikografijos sekcija surengė du posėdžius. Vyravo pranešimai, susiję su rašto paminklais. Kelių pranešėjų gvildinti senųjų raštų skoliniai. A. N e p o k u p n a s (Kijevas) aiškinosi lietuvių ir prūsų kalbų knygos pavadinimų mažybinės formas, V. D r o t v i n a s (Vilnius) aptarė tarptautinius žodžius Mažvydo raštuose ir XVII–XVIII a. Mažosios Lietuvos žodynuose, N. Č e p i e n ė (Vilnius) nagrinėjo J. Bretkūno Biblijos germanizmus. Dvi pranešėjos sutelkė dėmesį į būdvardžius: A. B l i n k e n a (Vilnius) – G. Mancelio žodyne „Lettus“, D. J a k u l y t ė – „Knygoje nobažnystės“. G. Č e p a i t i e n ė (Šiauliai) aptarė prašymo raišką Mažvydo raštuose, I. J a n s o n ė (Ryga) – aprangos pavadinimus XVII a. latvių kalbos žodynuose, A. B a n k a v a s (Ryga) kalbėjo apie leksemas ‘lietuvius, latvis, estas’ prancūzų leksikografiniuose šaltiniuose. Jauanas mokslininkas iš Šveicarijos B. W ä l c h l i s

(Boll) kalbėjo apie latvių ir lybių kalbų leksinių reikšmių suartėjimą, O. Bušas (Ryga) svarstė, kuriai kalbai ar tarmai priskirtinas S. Grūnavo „Tēve mūsu“ tekstelis. S. Ambrazas ir V. Zinkevičius (Vilnius) bendrame pranešime kėlė istorinio lietuvių kalbos žodyno svarbą, senųjų raštų kompiuterizavimo būtinumą.

Baigiamajame plenariniame spalio 9 d. posėdyje daug dėmesio skirta baltiškiems hidronimams: W. P. Schmidas (Getingenas) kalbėjo apie jų išskirtinę reikšmę Europos senosios hidronimijos vaizdui, J. Otkupščikovas (Sankt Peterburgas) iškėlė daugybę nežinomų Okos baseino baltiškų upėvardžių. T. Mathiasenas (Oslos) pranešime žvilgterta į baltų gramatinės terminologijos istoriją, I. Druvietė (Ryga) aptarė kalbos situaciją Latvijoje XVI–XVII a.

Kongreso pranešimų tezių leidinyje¹ rasime ir tezes tų mokslininkų, kurie negalėjo atvykti į kongresą: A. Breidaks (Rīga), Ziemeļlatgales izlokšņu nominālo un verbālo galotņu *-e*, *-o* vēsturē (p. 26t.); S. Christen (Bernas), Dēl pašalio vietininkų M. Daukšos Postilėje (p. 32t.); S. Lagdiņa (Rīga), Refleksīvie verbi un refleksīvās konstrukcijas 16. un 17. gs. latviešu rakstu valodā (p. 81t.); J. Paweła (Poznanė), Georgo Elgerio žodyno „Dictionarium Polono-Latino-Lottavicum“ (1683) vaidmuo latvių kalbos standartizacijos procese (p. 111t.); J. Šilis (Rīga), Sociolinguistic functions of the 16th and 17th century Latvian language existence forms (p. 126t.); K. Szcześniak (Gdańsk), Names of settlements on the contemporary maps (p. 134); В. Н. Топоров, Из старолитовского мифологического ономастикона (*Chaurirari*), p. 139t.). Tezes atsiuntė, bet kongreso, deja, nesulaukė netikėtai iš mūsų tarpo pasitraukęs G. A. Klimovas (Maskva): G. A. Klimov, On some extra-Indo-European parallels of Baltic vocabulary (p. 74).

Kongresą rengė Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedra, talkinama kolegų iš VU Lietuvių kalbos bei Bendrosios kalbotyros katedrų ir Lietuvių kalbos instituto. Iš viso Kongrese perskaityta 70 pranešimų (buvo numatyta 78). Pranešėjai suvažiavo iš 13 valstybių. Kongresas įgali-

no susidaryti apytikrį vaizdą apie baltų kalbotyros tyrimus visame pasaulyje. Vienuose kraštuose baltistikos tradicijos apsilpo, kituose sustiprėjo, randasi naujų baltų kalbotyros židinių ir originalių požiūrių, gana aktyviai reiškiasi naujoji baltistų karta. Daug ką sako jau vien tai, kad šiuo metu pasaulyje leidžiami net trys baltistiniai žurnalai (Lietuvoje, Lenkijoje ir Italijoje) ir vienas tęstinis leidinys Latvijoje. Didėjantį susidomėjimą baltistika parodė ir sausakimšos VU Filologijos fakulteto auditorijos, kuriose vyko Kongreso sekcijų darbas, bei gyvos diskusijos.

Kongreso metu buvo pristatyti naujausi baltų kalbotyros leidiniai, o po Kongreso surengta ekskursija į literatūrines Anykščių apylinkes.

Bonifacas Stundžia

KONSTANTINAS KARULIS

1997 m. lapkričio 3 d. Latvija neteko žymaus kultūros veikėjo, kalbininko, žurnalisto Konstantino Karulio, labai spalvingo žmogaus, kurio biografijoje ryškiai įsipynė jo tėvynės didieji dvidešimtojo amžiaus įvykiai.

K. Karulis gimė 1915 m. vasario 10 d. Rygoje, tramvajaus tarnautojo šeimoje. 1932 m. baigęs gimnaziją, 1932–42 m. Latvijos universitete stu-

¹ VIII tarptautinio baltistų kongreso „Baltų kalbos XVI ir XVII amžiuje“ pranešimų tezės, 1997 m. spalio 7–9 d., Vilnius: Vilniaus universitetas, Baltų filologijos katedra, 1997, 152 p.